

DOI: 10.33270/02252901.10
УДК 340.12

ЧЕХАНЮК Леся*

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5807-928X>

Принцип верховенства права та правова визначеність: співвідношення й окремі аспекти

Анотація. Статтю присвячено аналізу окремих аспектів принципу верховенства права (правовладдя) та правової визначеності. Зазначено, що в національній правовій доктрині принцип правової визначеності окреслюють як невіддільну та органічну складову принципу верховенства права. Актуальність наукової праці полягає в тому, що наразі через брак єдиного та усталеного поняття «правова визначеність» та її складових елементів виникають суперечності щодо його тлумачення й практичного застосування в складних умовах сьогодення. У результаті дослідження проаналізовано окремі рішення Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України, а також наукові підходи, що забезпечують належне тлумачення й ефективне застосування принципу правової визначеності, його адаптацію до українського правозастосовного механізму. Метою статті є аналіз понять верховенства права та правової визначеності, характеристика їх складових елементів, особливостей функціонування в умовах сучасних воєнних реалій в Україні та гібридних протистоянь у світі. Посилену увагу зосереджено на аналізі вимог до окремих елементів правової визначеності, зокрема таких, як чіткість, ясність, точність закону, доступність і зрозумілість норм права, правова передбачуваність, стабільність і незмінність законодавства, гарантованість правомірних (легітимних) очікувань, визначеність повноважень органів влади, усталена судово практика тощо. Зазначено, що на шляху зближення з Європейським Союзом для України вкрай актуальними є питання забезпечення паритету між національними й міжнародними інтересами. Сформульовано висновок, що попри повномасштабне вторгнення, в Україні активно тривають суттєві динамічні переформатування національного законодавства в контексті євроінтеграційних процесів, однак підкреслимо, що динаміка таких змін і умови, у яких вони відбуваються, ставлять під загрозу такі фактори, як стабільність правового статусу осіб, сформованість їх легітимних очікувань, захищеність від свавілля державної влади, стабільність і непорушність конституційного ладу тощо.

Ключові слова: принципи права; верховенство права; правова визначеність; законні очікування; Європейський суд з прав людини; Конституційний Суд України.

Історія статті:

Отримано: 31.01.2025
Переглянуто: 28.02.2025
Прийнято: 26.03.2025

Рекомендоване посилання:

Чеханюк Л. Принцип верховенства права та правова визначеність: співвідношення й окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 85–95. DOI: 10.33270/02252901.10

*Відповідальний автор

Вступ

На шляху зближення з Європейським Союзом (далі – ЄС) для України вкрай актуальним є питання забезпечення паритету між національними та міжнародними інтересами, використання кращих європейських традицій конституційного будівництва та просування цінностей, які відповідають європейським стандартам, а також непохитне виконання Україною свого головного конституційного обов'язку – утвердження та забезпечення прав і свобод людини¹.

Вирішальним фактором для успішної гармонізації національного законодавства та реформування державних інституцій на шляху євроінтеграційних перетворень є безпосередній вплив і систематичний контроль з боку ЄС. Адже такі перетворення, як зазначають Liustei, Klymenko (2024), «сприятимуть підвищенню рівня незалежності правосуддя, забезпеченню економічної стабільності та соціального добробуту в державах-кандидатах, а фінансова та технічна допомога з боку ЄС прискорить процес проведення реформ».

Слід підкреслити, що ЄС є не лише унікальним міжнародним утворенням і прикладом успішного політичного, правового, економічного й енергетичного співробітництва та інтеграції, а насамперед «*союзом цінностей*». В основу сучасного європейського правопорядку покладено систему цінностей, які закріплено в ст. 1 Лісабонського договору та які є спільною спадщиною європейських народів, де панують повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, *верховенство права*, повага до прав людини, зокрема осіб, які належать до меншин, плюралізм, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків².

Обравши європейський напрям розвитку, Україна позиціює себе як демократична держава, в якій визнають верховенство права. Однак утвердження та забезпечення демократичних європейських принципів, цінностей і стандартів у їх безпосередньому зв'язку з українською правовою дійсністю та воєнною реальністю є вкрай складним завданням. Виклики, з якими стикається українське суспільство в умовах повномасштабного вторгнення, негативно впливають на функціонування всієї інституційної системи держави. Саме тому, на сучасному етапі стрімкого переформатування державотворчих процесів у нашій державі особливого значення набуває

необхідність розроблення нових шляхів подолання наявних проблем теоретичного розуміння та практичного застосування принципу верховенства права (правовладдя) та його невіддільної складової – правової визначеності.

Матеріали та методи

У вітчизняній правовій науці правову визначеність часто висвітлювали в контексті принципу верховенства права (правовладдя) й досліджували, зокрема, у працях багатьох відомих науковців. Однак окремі аспекти принципу верховенства права й правової визначеності, їх співвідношення і структура й нині актуальні та дискусійні, адже наразі як у національній доктрині права, так і судовій практиці не досягнуто одностайності в розумінні їх сутності, змісту структурних компонентів і доцільності безпосереднього законодавчого закріплення.

Метою статті є дослідження понять верховенства права та правової визначеності, характеристика їх складових елементів, особливостей функціонування в умовах сучасних воєнних реалій в Україні та гібридних протистоянь у світі. Результати дослідження спираються на вивчення основних доктринальних підходів вітчизняних і закордонних науковців, аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та рішень Конституційного Суду України.

Методологічну основу дослідження становлять філософські, загальнонаукові та спеціальнонаукові методи (аксіологічний (ціннісний), формально-юридичний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, діалектичний, статистичний, соціологічний, прогностичний та інші методи пізнання), методологічні принципи (системності, об'єктивності, плюралізму, історизму, комплексності тощо). Крім цього, за допомогою методу аналізу вдалося встановити нерозривний зв'язок між принципом верховенства права та правовою визначеністю, а завдяки методам синтезу й узагальнення дослідити єдність їх складових елементів і характерні властивості. Системний метод мав місце під час виокремлення та дослідження правової визначеності як комплексного поняття та невіддільного елемента принципу верховенства права. Функціональний метод застосовано для дослідження компетенції органів державної влади в контексті недопустимості розширення дискреційності їх повноважень. Діалектичний метод – пошуку сучасних підходів до ефективного розв'язання теоретичних і правових проблем верховенства права та правової визначеності в сучасних реаліях, спираючись на прецедентну практику Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України. Формально-логічний – формулювання авторської позиції щодо окремих аспектів дослідження на підставі проведеного наукового аналізу. Для обґрунтування результатів і формулювання висновків пропонуваного дослідження

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Лісабонський договір. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. Series C. 2008. Vol. 51. No. 115. 388 p.

використано методи правової аргументації, дедуктивно-логічного аналізу, узагальнення й аналогії.

Результати й обговорення

Чільне місце в системі цінностей ЄС посідає принцип *верховенства права*. Наразі ідеал верховенства права (the Rule of Law) є чи не найпопулярнішою правовою категорією в усьому світі. Як універсальна засада публічного управління, принцип верховенства права має багатоаспектний формат прояву, адже одночасно є обов'язковою складовою міжнародно-правових актів, неодмінно фіксується в положеннях національних конституцій і законів, а також є підґрунтям прийняття рішень міжнародними й національними судами.

Спираючись на загальноєвропейську практику, у вітчизняну наукову термінологію також увійшло нове поняття – «*правовладдя*», яке є українським відповідником англійського поняття «the Rule of Law» та яке вживають водночас із класичним терміном «верховенство права» (Holovaty, 2024). Зокрема, в ст. 8 Конституції України одну із європейських цінностей – правовладдя – виражено за допомогою формули: в Україні визнано й впроваджено принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймають на основі Конституції України й вони повинні відповідати їй¹.

Слід зазначити, що протягом останніх двох десятиліть експерти з демократії та міжнародного права неодноразово попереджали, що світ перебуває в центрі глобальних історичних викликів: занепад демократичних цінностей та інституцій, руйнування сформованої міжнародної та європейської систем безпеки, численні прояви гібридних війн, терористичних актів, геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людства, виникнення нових форм зловживання владою та використання закону з автократичною метою, зухвале нехтування сформованими нормативно-правовими вимогами та обмеженнями тощо.

Як справедливо зазначає В. Демиденко (2024), нині європейська спільнота чітко усвідомлює, що агресивна війна РФ проти України є не лише загрозою існування суверенної держави та геноцидом українського народу, а й має за мету руйнування європейських цінностей щодо демократії, свободи, верховенства права та ліквідацію створених на цих принципах міжнародних міждержавних об'єднань держав (Рада Європи, ЄС та НАТО), мінімізацію їх геополітичного значення.

Доречним у цьому контексті буде згадати про результати нещодавно оприлюдненого звіту Economist Intelligence Unit (EIU) від 27 лютого 2025 року про дослідження індексу демократії у 167 країнах світу, в якому було встановлено, що 2024 року – року найбільшої кількості виборів в історії людства – глобальна демократія перебуває в найгіршому за останні два десятиліття стані (The global democracy..., 2025).

Переконаливими свідченнями формування глобальної кризи верховенства права в сучасному світі є також висновки американської вченої в галузі права та політики Кім Лейн Шеппеле, яка у своєму дослідженні «The Life of the Rule of Law» зазначила, що в «країні за країною відчуття того, що політика втікає від обмежень закону, викликало невідкладну потребу зрозуміти, як працює верховенство права, які воно має важелі впливу та як забезпечувати притягнення політиків до відповідальності. Відстежуючи, як верховенство права може померти, ми можемо дізнатися більше про те, що допоможе йому жити». Авторка констатує, що верховенство права є динамічною силою, яка тривалий час розвивалася та продовжує розвиватися, постійно самовдосконалюючись, щоб відповідати новим викликам. Підбиваючи підсумки, вона стверджує, що «оскільки глобальна криза верховенства права поширилася та набула нових форм, з'явилися нові ресурси, які можна використати для відновлення верховенства права через сам закон» (Scheppele, 2024).

У доповіді «The compounding rule of law crisis», підготовленій в Інституті Брукінгса, щодо кризи верховенства права у світі зазначено, що основними причинами цієї тривожної моделі є поширення неповаги до прав людини, послаблення контролю над владою уряду та неправильне функціонування систем правосуддя. Її автор (Piccone, 2023) зауважує, що хоча багато керівників уряду й заявляють про свою повагу до верховенства права як основи миру та прав людини, на практиці їхня діяльність супроводжується низькими результатами або повним провалом. Громадяни втрачають віру в демократичну політику й звертаються до авторитарних альтернатив або відсторонюються. Проте саме зараз потрібні надійні бар'єри, зокрема незалежні судові системи, потужне громадянське суспільство та гідні довіри вибори, щоб зупинити спад і створити справедливі та підзвітні системи.

Однак, попри зростання проявів кризи верховенства права у світі, країни ЄС визначають принцип верховенства права як чітко встановлений та спільний для всіх держав-членів (Pech, 2022).

Верховенство права (правовладдя), набуваючи характеру глобального ідеалу, й нині є динамічною категорією, що охоплює філософські, політичні, історичні, культурні, моральні, етичні

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

цінності, саме тому обмежити її чітко визначеною юридичною дефініцією неможливо.

Однозначності в тлумаченні цього поняття наразі бракує як серед зарубіжних, так і вітчизняних науковців, що викликає численні дискусії та різноманітні думки щодо його трактування. Більшість національних конституцій, які посиляються на верховенство права, також не містять жодного визначення (Scherpele, & Pech, 2018).

Як справедливо з цього приводу зазначає Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія): «попри розбіжності в поглядах, існує консенсус щодо стрижневих елементів поняття правовладдя. Такими складниками зокрема є: законність; *юридична визначеність*; заборона свавілля; доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах; дотримання прав людини; заборона дискримінації та рівність перед законом»¹. У п. 46 своєї доповіді Венеційська Комісія підкреслила, що серед складників верховенства права є *юридична визначеність*, яка вимагає, щоб юридичні норми були чіткими, точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними. Крім того, у своїй спеціальній доповіді «Мірило правовладдя» Венеційська Комісія зазначила, що приписи актів права мають бути сформульовані з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними, а також, що закон, який прагне регламентувати дії людей і визначити наслідки таких дій за допомогою надмірної жорсткості формулювань, швидко набуває рис «скам'янілості», тобто застаріває².

Концепцію стосовно нерозривного зв'язку принципів правової визначеності та верховенства права поділяє більшість науковців, які досліджують це питання (Huivan, 2017; Luts, 2023). Деякі автори обстоюють підхід, згідно з яким правову (юридичну) визначеність (англ. legal certainty) вони постулюють як іманентну складову принципу верховенства права, тобто як один з органічних та невіддільних його компонентів, що вбачають із внутрішньої сутності самого принципу «the Rule of Law» (Kulyk et al., 2022). Водночас, досліджуючи принцип правової визначеності в такому контексті, у науковій літературі акцентують також на тому, що

будь-яке рішення суду, яке набрало законної сили, не може бути поставлене під сумнів (Shcherbanyuk, Gordieiev, & Bzova, 2023).

Проаналізувавши деякі підходи до розуміння сутності *правової визначеності* в національній правовій доктрині, можна дійти висновку, що інколи її розглядають у вузькому контексті, тлумачення якого зводять переважно до формулювання вимог щодо змісту нормативного акта, його чіткості, зрозумілості та однозначності в застосуванні. Наприклад, слід процитувати позицію судді Верховного Суду М. Мазура (2024), який вважає, що принцип правової визначеності є фундаментальною складовою верховенства права й означає, що закони та правові акти повинні бути зрозумілими, передбачуваними й доступними для громадян.

Інший підхід до розуміння поняття правової визначеності ґрунтується на ширшому його тлумаченні та не обмежується вимогами лише до процесу нормотворчості. Згідно з цим підходом, правова визначеність становить еkleктичне поняття, що містить як сукупність вимог до якості законів, так і вимог до правозастосовної практики, організації та функціонування правової системи, недопущення проявів державного свавілля, гарантування стабільного правового становища людини, справедливого судочинства тощо, які разом покликані гарантувати досягнення високих демократичних стандартів і забезпечити верховенство права в державі. Зокрема, прихильником такої концепції є А. Приймак (2010), який стверджував, що принцип правової визначеності полягає в сукупності вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення передусім стабільного правового становища індивіда шляхом удосконалення процесів правотворчості та правозастосування.

С. Савинський (2024) підкреслює, що правову визначеність також необхідно розглядати не лише як складову принципу верховенства права, а і як правовий орієнтир для національного законодавства, мета якого полягає насамперед у забезпеченні стабільності правового статусу людини.

Однак теорія правової визначеності є суперечливою і, на думку Г. Остапенко (2023): «з одного боку, ми розглядаємо право як певне встановлене правило з початку його історії. Навіть у стародавні часи правові норми були чітко викладені та заздалегідь надані громадськості для розуміння та виконання. Цих простих правил було недостатньо для досягнення мети верховенства права, тому було запропоновано ширше поняття правової визначеності, включаючи в нього повагу до законних очікувань, заборону зворотної дії, остаточність рішень суду».

Як зазначає В. Власенко (2024), принцип юридичної визначеності як складова верховенства права «ґрунтується на концепції передбачуваності, що досягається шляхом забезпечення

¹ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Report on the Rule of Law, Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session Venice, 25–26 March 2011 URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e)

² Rule of law checklist. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Report on the Rule of Law, Adopted by the Venice Commission at its 106th plenary session Venice, 11–12 March 2016 URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf

чіткості, недвозначності та зрозумілості норм права, повноти відображення їх змісту в нормативних формах національного законодавства. Реалізація вимог принципу юридичної визначеності можлива шляхом застосування єдиної техніки нормопроєктування, структурування та формулювання нормативних положень».

Отже, з огляду на сучасні глобалізаційні зміни, цей принцип слід розглядати в ширшому розумінні, адже він повинен охопити процеси та засоби забезпечення стабільності досягнення правопорядку як на міжнародному рівні, так і національному (Luts, 2023).

Попри те, що принцип правової визначеності прямо не закріплено в нормах національного та міжнародного законодавства, його визнають одним зі складових елементів принципу верховенства права та широко використовують судами України, які під час прийняття своїх рішень активно спираються на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)¹ та практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як на джерело права. Адже ця вимога міститься в ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»². Слід акцентувати, що європейська правозахисна система ґрунтується саме на положеннях вказаної Конвенції, що була прийнята Радою Європи 1950 року, а також на прецедентній практиці ЄСПЛ, рішення якого вважаються складовою тексту Конвенції в частині її тлумачення та є обов'язковими для всіх держав-членів.

Краще зрозуміти сутність і різноманітні аспекти прояву *правової визначеності* дає можливість *аналіз окремих рішень ЄСПЛ*, що є ключовими в питаннях її трактування:

– норма не може розглядатися як «право», якщо її не сформульовано достатньо чітко, що дає змогу громадянину регулювати свою поведінку; термін «передбачено законом» означає не лише писане право, тобто встановлені законом норми, а й неписане, зокрема усталені в суспільстві правила та моральні засади; до правил, які визначають сталість правозастосування, належить і судова практика³;

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : міжнар док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закону України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

³ Справа «The Sunday Times v. the United Kingdom № 1» : рішення Європейського суду з прав людини від 26 квіт. 1979 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22itemid%22:\[%22001-57584%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22itemid%22:[%22001-57584%22]})

– будь-яке правопорушення має бути чітко визначене в законі; особа має знати з формулювання відповідного припису, а за потреби – за допомогою його тлумачення судом, за які дії або бездіяльність її може бути притягнуто до кримінальної відповідальності⁴;

– усе право, чи то писане, чи неписане, має бути достатньо чітким, щоб дозволити громадянину, якщо виникне потреба, з належною повнотою передбачати певною мірою за певних обставин наслідки, що може спричинити певна дія⁵;

– рішення суду щодо остаточного вирішення спору, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів; жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою – домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення в справі; повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи; сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи⁶;

– будь-який припис права має бути доступним і передбачуваним⁷;

– коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності; «якість закону» означає, що у випадку, коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні – для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля⁸;

– відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості та точності, які передбачали можливість різного тлумачення, порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією, та не забезпечує адекватний захист

⁴ Справа «S.W. v. the United Kingdom» : рішення Європейського суду з прав людини від 22 жовт. 1995 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:\[%22001-57965%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:[%22001-57965%22]})

⁵ Справа «Steel and others v. The United Kingdom» : рішення Європейського суду з прав людини від 23 верес. 1998 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22itemid%22:\[%22001-58240%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22itemid%22:[%22001-58240%22]})

⁶ Справа «Brumarescu v. Romania» : рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовт. 1999 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:\[%22001-58337%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:[%22001-58337%22]})

⁷ Справа «Achour v. France» : рішення Європейського суду з прав людини від 29 берез. 2006 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:\[%22001-72927%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22itemid%22:[%22001-72927%22]})

⁸ Справа «Soldatenko v. Ukraine» : рішення Європейського суду з прав людини від 23 жовт. 2008 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22itemid%22:\[%22001-89161%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22itemid%22:[%22001-89161%22]})

від свавільного втручання публічних органів державної влади в майнові права заявника¹;

– навіть у разі достатньо чіткого формулювання положення в будь-якій галузі права, включно з кримінальним, наявний неминучий елемент судового тлумачення; завжди існуватиме потреба в роз'ясненні нечітких норм або тих, що потребують пристосування до обставин, що змінюються; хоча визначеність є вкрай необхідною, вона може спричиняти надмірну жорсткість, а закон повинен відстежувати такі обставини, багато законів сформульовано нечіткими термінами, тлумачення й застосування яких є питанням практики; функція здійснення правосуддя, закріплена за судами, полягає саме в подоланні сумнівів щодо тлумачення².

Безумовно, наведені приклади не дають повного уявлення про висновки ЄСПЛ щодо тлумачення та практичного застосування принципу юридичної визначеності. Однак є сподівання, що нами було висвітлено загальний підхід ЄСПЛ до розуміння зазначеної категорії, її складових елементів і загальних характеристик. Слід підкреслити, що Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своїх рішеннях регулярно посилається та активно застосовує прецедентну практику ЄСПЛ під час формулювання власних висновків, зокрема тих, що стосуються правової визначеності:

– принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності³;

– правова визначеність як складова конституційного принципу верховенства права є сукупністю вимог до організації та функціонування системи права, процесів правотворчості та правозастосування у спосіб, який забезпечував би стабільність юридичного становища індивіда; зазначеного можна досягти лише шляхом законодавчого закріплення якісних, зрозумілих норм⁴;

¹ Справа «Щокін проти України» від 14 жовтня 2010 року. (заяви № 23759/03 та № 37943/06) : рішення Європейського суду з прав людини від 14 жовт. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858?find=1&text=%D1%87%D1%96%D1%82%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96#Text

² Справа «Vyrentsov v. Ukraine» : рішення Європейського суду з прав людини від 11 квіт. 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 груд. 2017 р. № 2-п/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text>

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та 65 народних

– у тих випадках, коли закон передбачає кримінальну відповідальність, вимога його ясності та недвозначності є вирішальною під час встановлення його відповідності юридичній визначеності⁵;

– юридичної визначеності будь-якого нормативного акта (або його окремого припису) неможливо досягти, якщо текст акта (його припису) є двозначним (багатозначним). Особлива роль у цій ділянці належить державній мові. Юридична визначеність – це передовсім недвозначність. Недвозначність найповніше досягається в однорідному мовному середовищі. Приписи національного права (конституції, законів, підзаконних актів тощо) пов'язані спільністю фахової (правничої) термінології, а також фоновими знаннями юридично значущих слів і висловів. Такі фонові знання є невідокремною частиною мовної компетенції носіїв української мови, тому саме завдяки їй застосуванню як єдиної державної є можливим представити волю національного нормотворця, зокрема законодавця, у її автентичному вираженні. У цьому полягає один із найважливіших чинників функціонування української мови як державної, забезпечення чого є легітимною метою Закону⁶.

Отже, аналізуючи прецедентну практику ЄСПЛ та рішення КСУ, можемо констатувати, що зміст окресленого принципу не обмежують лише вимогами до законодавства на етапі правотворчості. Правову визначеність, яка є органічною складовою принципу верховенства права, необхідно розглядати як комплексне поняття, виражене через низку вимог до його складових елементів, зокрема:

1. *Вимоги щодо чіткості закону*, які передбачають *ясність, точність, недвозначність формулювання правової норми* та покликані забезпечити її зрозумілість, одна-

депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 5 частини першої статті 3, абзацу третього частини третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції», пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб» від 6 черв. 2019 р. № 3-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-19#Text>

⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лют. 2019 р. № 1-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text>

⁶ Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 14 лип. 2021 р. № 1-п/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>

кове застосування, недопущення випадків довільного трактування, а також гарантують передбачуваність поведінки суб'єкта та наслідки такої поведінки.

Високі стандарти чіткості та зрозумілості складно поєднувати в одному правовому положенні, оскільки не все, що чітке, буде зрозумілим, і навпаки (Adaskalytsia, 2024). Як свідчить досвід, досягти абсолютної визначеності законодавчих дефініцій є практично недосяжною метою через низку обставин – особливості мови, що нею сформульовано норми закону, загальність їх формулювань, неможливість заздалегідь передбачити в них усі реальні ситуації тощо. Саме тому право має бути здатним своєчасно адаптуватися до нових обставин.

З цього приводу важко не погодитися з думкою О. Тищенко та І. Тітко (2024) про те, що недосконалість закону, як власне і будь-якого творіння рук людських, є цілком природним явищем. Безперечно це не означає, що не слід прагнути до максимально високих стандартів у царині законотворення, однак, на погляд авторів, правозастосовникам все ж завжди потрібно бути готовими до прийняття рішень в умовах невизначеності, часткової визначеності, колізійності норм та інших ускладнювальних чинників, які неодмінно виникають, якщо досконалості під час створення закону досягти не вдається.

Чіткість закону досягається головним чином прагненням законодавця максимально дотримуватися стандартів юридичної техніки, загальноприйнятих правил формулювання юридичних текстів, надаючи їм формальної визначеності, офіційності, лаконічності, логічності, послідовності тощо. Однак під час текстуального оформлення нормативно-правових актів важливо не допускати надмірного формалізму та забезпечити використання в тексті понять, що мають чітке загальне значення, однозначне сприйняття та розуміння. Тому, одним із найважливіших чинників у цьому контексті є забезпечення належного функціонування української мови як державної.

2. Наступними елементами юридичної визначеності є вимоги щодо *доступності та зрозумілості норм права*, які дають можливість фізичним та юридичним особам у конкретних обставинах ознайомитися з вимогами нормативно-правових актів, самостійно або з допомогою компетентних фахівців зрозуміти їх сутність і зміст, орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовуватиметься в певних обставинах, та мати чітке уявлення щодо настання конкретних юридичних наслідків у відповідних правовідносинах.

3. Вимоги щодо *правової передбачуваності* набувають важливого значення для забезпечення стабільного правового становища індивіда, його адаптацію до умов правової дійсності, впевненості у своєму правовому становищі, а також захисті від свавільного втручання з боку держави. Адже

вкрай важливо для будь-яких учасників правовідносин мати змогу відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

4. Правова передбачуваність досягається шляхом *стабільності та незмінності законодавства* і є важливою гарантією довіри до органів державної влади, їх посадових і службових осіб. Часті та необґрунтовані зміни нормативно-правового регулювання перешкоджають суб'єктам правозастосування ефективно реалізовувати свої законні очікування та досягати бажаного результату шляхом вчинення правомірних дій.

Як зазначено вище, підставою для корегування чинного законодавства є суттєві зміни об'єктивної дійсності в суспільства та державі, однак будь-які нововведення мають відбуватися із дотриманням певних вимог, серед яких: *незворотність дії нормативно-правових актів у часі*, тобто неможливість застосування закону, який не був чинний на момент вчинення діяння (non-retroactivity); неможливість застосування правових норм до особи, яка не знала й не мала змоги знати про його існування; обов'язковість офіційного оприлюднення нових нормативно-правових актів у чітко визначеному порядку; встановлення перехідного періоду для набуття законної сили новоутвореними нормами права та адаптації суспільства до нових правових реалій (тривалість такого перехідного періоду під час суттєвих змін правового регулювання суспільних відносин має визначатися законодавцем у кожному конкретному випадку індивідуально); недопущення внесення непередбачуваних і необґрунтованих змін до законодавства, непорушність і нескасовність набутих законних прав (vested rights).

5. *Правомірні (легітимні) очікування* (legitimate expectations) – це невіддільна складова правової визначеності, яка, за тлумаченням Венеційської Комісії, обстоє ідею, що органи публічної влади повинні додержуватися не лише приписів актів права, а й своїх обіцянок і очікувань¹. Легітимні очікування в законодавчих і правозастосовних актах мають альтернативні варіації назви, зокрема можуть називатися правомірними, законними, обґрунтованими, розумними або виправданими сподіваннями (очікуваннями).

Формування в особи конкретних легітимних очікувань є результатом безпосередньої дії принципу правової визначеності, що проявляється через такі взаємопов'язані стадії: законодавче

¹ Rule of law checklist. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Report on the Rule of Law, Adopted by the Venice Commission at its 106th plenary session Venice, 11–12 March 2016. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf>

закріплення певних норм у національному законодавстві; трактування змісту цих норм суб'єктами, яким вони адресовані, самостійно або за допомогою компетентних осіб; виникнення в суб'єктів відповідних легітимних очікувань за умови правомірної поведінки та дотримання вимог законодавства; впевненість у гарантованому захисті цих очікувань від протиправних посягань. Реалізація принципу легітимних очікувань полягає в здатності особи у своїх правомірних діях не бути позбавленою можливості реалізувати свої законні інтереси та досягти бажаного результату, покладаючись на сталість чинного законодавства та його передбачуваність, дотримання органами публічної влади вимог національного законодавства, ефективного та об'єктивного правосуддя тощо.

Отже, особа може обґрунтовано сподіватися на реалізацію певних легітимних очікувань, якщо вони мають достатнє правове підґрунтя, тобто завдяки законодавчій діяльності парламенту є формально закріпленими в законі (підзаконному нормативно-правовому акті). Однак джерелом походження в особи таких очікувань може бути не лише норма права, а, наприклад, конкретне судове рішення, що набуло законної сили, усталена судова практика, висновки та рішення КСУ, вимоги окремого правового договору, індивідуальні правозастосовні акти тощо.

6. Вимоги щодо *визначеності повноважень органів влади* передбачають чіткий розподіл компетенції між гілками державної влади та виняткове законодавче врегулювання меж їх повноважень, *обмеження дискреції* в повноваженнях компетентних органів, забезпечення ефективного захисту від свавільного втручання та можливого зловживання з їх боку.

Стаття 19 Конституції України передбачає, що «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України», закріплюючи на конституційному рівні спеціальнодозвільний тип правового регулювання діяльності органів державної влади. До того ж Конституція України гарантує такі засади правового порядку в державі, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством¹. Владу слід здійснювати в правомірний спосіб, з дотриманням принципів гуманізму, справедливості, розумності, обмеженої дискреції тощо.

7. Важливою вимогою правової визначеності є *усталена судова практика*. Значна роль у подоланні невизначеності під час застосування правових приписів належить зокрема стабільній судовій практиці та діяльності судових органів. Ці

вимоги також передбачають забезпечення кожному ефективного й доступного судового захисту незалежним і справедливим судом, гарантування незмінності судових рішень, які набрали законної сили, неможливість застосування судами нечинних і офіційно не оприлюднених законодавчих актів тощо.

Доволі часто в судовій системі України принцип правової визначеності пов'язують з остаточністю судових рішень, які набрали законної сили, їх стабільністю; системністю та послідовністю в діяльності судів; однозначністю й передбачуваністю правозастосування; якістю закону; забезпеченістю єдності судової практики тощо (Luts, 2023). Слід зазначити, що верховенство права є результатом привілейованої влади Верховного Суду під час перегляду судових рішень щодо тлумачення законів. Однак це повноваження не є найвищим, оскільки тлумачення конституційних положень є унікальною функцією саме Конституційного Суду країн, де існує модель централізованого конституційного контролю (Korytova et al., 2022). До того ж ЄС вимагає, щоб застосування законодавчих актів було стабільним, а судової практики – послідовним і однастайним, та акцентує на важливості уніфікованого застосування права ЄС у державах-членах, щоб уникнути правової невизначеності (Monaienko, 2025). Отже, застосування закону, навіть якщо його формулювання залишають певний простір для різного тлумачення зазвичай вважатиметься передбачуваністю, коли існує усталена судова практика.

Отже, доцільно зазначити, що в дослідженні було проаналізовано лише окремі аспекти принципу верховенства права та вимоги до правової визначеності, адже їх остаточний перелік наразі перебуває на етапі наукового вивчення та обговорення.

Висновки

З огляду на прецедентну практику ЄСПЛ і аналіз рішень КСУ, а також зважаючи на доктринальні підходи до тлумачення правової визначеності, можемо констатувати, що зміст окресленої категорії є комплексним поняттям. Як невіддільна складова принципу верховенства права, правова визначеність охоплює комплекс вимог щодо таких її елементів, як: чіткість, ясність, точність закону, доступність і зрозумілість норм права, правова передбачуваність, стабільність і незмінність законодавства, гарантованість правомірних (легітимних) очікувань, визначеність повноважень органів влади, обмеження їх дискреції, усталена судова практика тощо.

Слід акцентувати, що під час війни всі питання, пов'язані із функціонуванням принципу верховенства права та правової визначеності, набувають особливої актуальності. Адже стабільність і надійність правового регулювання в таких

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

умовах зазнає негативного впливу, спричиняє численні суперечності, завдає школи законним очікуванням населення, формує в них відчуття розгубленості, тривоги, недовіри, страху.

Очевидно, що в умовах воєнного стану виникає необхідність швидкого прийняття рішень органами державної влади в складних реаліях суцільної невизначеності, небезпеки та у вкрай стислі терміни. Такі законодавчі зміни ставлять населення країни в нерівне становище, адже окремі групи осіб через низку обставин не мають належного доступу до потрібної інформації чи ресурсів, не можуть вчасно дізнатися про нововведення та відреагувати на них. У таких умовах правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних, зокрема, з обмеженням наявних прав і свобод, соціальною політикою та заходами

безпеки для населення, яке передбачає внесення змін до чинних законів або прийняття нових, має здійснюватися виключно із гарантованою можливістю адаптації населення до нових правових реалій і захисту їх законних очікувань.

Отже, дотримання принципу верховенства права та вимог правової визначеності в сучасних українських правових реаліях є надзвичайно складним завданням, однак їх реалізація наблизить українську правову систему до європейських принципів і стандартів, сприятиме забезпеченню стабільності й непорушності конституційного ладу, слугуватиме дотриманню прав і свобод людини та громадянина, їх захищеності від свавілля державної влади й забезпечуватиме укріплення засад демократії та розбудову громадянського суспільства в Україні.

References

- [1] Adaskalytsia, K. (2024). Legal certainty as a requirement for the formalization of the rule of law. *Scientific and informational bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law. named after King Danylo Halytsky. Series "Law"*, 17(29), 10-18. DOI: 10.33098/2078-6670.2024.17.29.10-18
- [2] Demydenko, V. (2024). The impact of Ukraine's European integration course on European and national municipal law in the context of modern hybrid warfare. *Philosophical and methodological problems of law*, 1(27), 71-81. DOI: 10.33270/01242702.71
- [3] Holovaty, S. (2024). Evolution of the Ukrainian doctrine of constitutional law. *Library of constitutional law*. Retrieved from <https://ccu.gov.ua/library/evolyuciya-ukrayinskoyi-oficiynoyi-doktryny-konstytucijnogo-prava>
- [4] Huivan, P. (2017). Legal certainty as a component of the principle of the rule of law. *Almanac of international law*, 17, 11-21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_
- [5] Kopytova, O., Bratel, O., Kulyk, T., & Kosiak, N. (2022). Judicial supremacy in the period of transit of the legislation of the countries of transitional justice belonging to the continental legal system. *ASTRA Salvensis*, 19, 133-150. Retrieved from <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1047902>
- [6] Kulyk, T.O., Stefanchuk, M.M., Snidevych, O.S., Khaliuk, S.O., & Kolomiitsev, P.O. (2022). Constitutionalisation of legislation upon the administration of justice as a manifestation of the rule of law (evidence from Ukraine). *ASTRA Salvensis*, 1, 367-385. Retrieved from <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1048682>
- [7] Liustei, V., & Klymenko, N. (2024). The role of the European Union in the harmonization of the legislation and reform of administrative structures of the candidate countries. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series "Public Administration"*, 20(2), 41-45. DOI: 10.17721/2616-9193.2024/20-7/12
- [8] Luts, L.A. (2023). The principle of legal certainty: current state and prospects. *Legal scientific electronic journal*, 8, 21-27. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/2
- [9] Mazur, M. (2024). The principle of legal certainty and changes in judicial practice. *Supreme Observer*. Retrieved from <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/607/pryntsypr-pravovoi-vyznachenosti-ta-zminy-sudovoi-praktyky>
- [10] Monaienko, A. (2025). Application of the principle of legal certainty in the practice of the Court of Justice of the EU in tax cases. *Yurydychna Gazeta*. Retrieved from <https://www.zedsoft.com.ua/blog/index.php?zastosuvannia-pryntsypr-pravovoi-vyznachenosti-u-praktytsi-sudu-yes-u-podatkovykh-spravakh>
- [11] Ostapenko, H. (2023). The role of legal certainty principle in provision of access to justice in Ukraine in wartime. *Access to Justice in Eastern Europe*, 3(20), 27-39. DOI: 10.33327/AJEE-18-6.3-a000306
- [12] Pech, L. (2022). The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. *Hague J Rule Law*, 14, 107-138. DOI: 10.1007/s40803-022-00176-8
- [13] Piccone, T. (2023). The compounding rule of law crisis. *Brookings Institution*. 2023. Retrieved from <https://www.brookings.edu/articles/the-compounding-rule-of-law-crisis/>
- [14] Pryimak, A.M. (2010). The principle of legal certainty: concept and individual aspects. *Scientific notes of the National University "Kyiv-Mohyla Academy". Series "Legal Sciences"*, 103, 53-55. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3845>

- [15] Savynskiy, S.M. (2024). Legal certainty as a guarantee of effective implementation of human rights and freedoms: practice of the European Court of Human Rights. *Legal Scientific Electronic Journal*, 9, 23-26. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-9/4
- [16] Scheppele, K.L. (2024). The Life of the Rule of Law. *Annual review of law and social science*, 20, 17-33. DOI: 10.1146/annurev-lawsocsci-010924-103836
- [17] Scheppele, K.L., & Pech, L. (2018). Is the Rule of Law Too Vague a Notion? *VerfBlog*. URL: <https://verfassungsblog.de/the-eus-responsibility-to-defend-the-rule-of-law-in-10-questions-answers>.
- [18] Shcherbanyuk, O., Gordieiev, V., & Bzova, L. (2023). Legal nature of the principle of legal certainty as a component element of the rule of law. *Juridical Tribune*, 13(1), 21-31. DOI: 10.24818/TBJ/2023/13/1.02
- [19] The global democracy index: how did countries perform in 2024? (2025). *The Economist*. Retrieved from <https://www.economist.com/interactive/democracy-index-2024>
- [20] Tyshchenko, O.I., & Titko, I.A. (2024). Legal certainty and the most favorable interpretation of the law for the individual as guidelines for resolving legal gaps in the criminal process. *Legal Scientific Electronic Journal*, 10, 272-479. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-10/109
- [21] Vlasenko, V. (2024). Legal reservations in fulfilling the purpose of the European principle of legal certainty on the example of Ukrainian legislation. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 14(3), 33-42. DOI: 10.56215/naia-chasopis/3.2024.33

Список використаних джерел

- [1] Адаскалиця К. Правова визначеність як вимога до формалізації норми права. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право»*. 2024. Вип. 17 (29). С. 10–18. DOI: 10.33098/2078-6670.2024.17.29.10-18
- [2] Демиденко В. Вплив євроінтеграційного курсу України на європейське та національне муніципальне право в умовах сучасної гібридної війни. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 71–81. DOI: 10.33270/01242702.71.
- [3] Головатий С. Еволюція української доктрини конституційного права. *Бібліотека конституційного права*. 2024. URL: <https://ccu.gov.ua/library/evolyuciya-ukrayinskoyi-oficiynoyi-doktryny-konstytucijnogo-prava>
- [4] Гуйван П. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4
- [5] Kopytova O., Bratel O., Kulyk T., Kosiak N. Judicial supremacy in the period of transit of the legislation of the countries of transitional justice belonging to the continental legal system. *ASTRA Salvensis*. 2022. No. 19. P. 133–150. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1047902>
- [6] Kulyk T. O., Stefanchuk M. M., Snidevych O. S., Khaliuk S. O., Kolomiitsev P. O. Constitutionalisation of legislation upon the administration of justice as a manifestation of the rule of law (evidence from Ukraine). *ASTRA Salvensis*. 2022. No. 1. P. 367–385. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1048682>
- [7] Liustei V., Klymenko N. The role of the European Union in the harmonization of the legislation and reform of administrative structures of the candidate countries. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Державне управління»*. 2024. Т. 20, № 2. С. 41–45. DOI: 10.17721/2616-9193.2024/20-7/12
- [8] Луць Л. А. Принцип правової визначеності: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 21–27. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/2
- [9] Мазур М. Принцип правової визначеності та зміни судової практики. *Supreme Observer*. 2024. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/607/pryntsypr-pravovoi-vyznachenosti-ta-zminy-sudovoi-praktyky>
- [10] Монаєнко А. Застосування принципу правової визначеності у практиці Суду ЄС у податкових справах. *Юридична газета*. 2025. URL: <https://www.zedsoft.com.ua/blog/index.php?zastosuvannia-pryntsypru-pravovoi-vyznachenosti-u-praktytsi-sudu-yes-u-podatkovykh-spravakh>
- [11] Ostapenko H. The role of legal certainty principle in provision of access to justice in Ukraine in wartime. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. Vol. 3 (20). P. 27–39. DOI: 10.33327/AJEE-18-6.3-a000306
- [12] Pech L. The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. *Hague J Rule Law*. 2022. No. 14. P. 107–138. DOI: 10.1007/s40803-022-00176-8
- [13] Piccone T. The compounding rule of law crisis. *Brookings Institution*. 2023. URL: <https://www.brookings.edu/articles/the-compounding-rule-of-law-crisis/>
- [14] Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наукові записки національного університету «Києво-Могилянська академія». Серія «Юридичні науки»*. 2010. Т. 103. С. 53–55. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3845>

- [15] Савинський С. М. Правова визначеність як гарантія ефективної реалізації прав і свобод людини: практика Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 23–26. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-9/4
- [16] Scheppele K. L. The Life of the Rule of Law. *Annual review of law and social science*. 2024. Vol. 20. P. 17–33. DOI: 10.1146/annurev-lawsocsci-010924-103836
- [17] Scheppele K. L., Pech L. Is the Rule of Law Too Vague a Notion? *VerfBlog*, 1 March 2018. URL: <https://verfassungsblog.de/the-eus-responsibility-to-defend-the-rule-of-law-in-10-questions-answers>.
- [18] Shcherbanyuk O., Gordieiev V., Bzova L. Legal nature of the principle of legal certainty as a component element of the rule of law. *Juridical Tribune*. 2023. Vol. 13, Issue 1. P. 21–31. DOI: 10.24818/TBJ/2023/13/1.02
- [19] The global democracy index: how did countries perform in 2024? *The Economist*. Feb. 27 2025. URL: <https://www.economist.com/interactive/democracy-index-2024>
- [20] Тищенко О. І., Тітко І. А. Правова визначеність та найбільш сприятливе для особи тлумачення закону як орієнтири при вирішенні юридичних прогалин у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 272–479. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-10/109
- [21] Vlasenko V. Legal reservations in fulfilling the purpose of the European principle of legal certainty on the example of Ukrainian legislation. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. № 14 (3). С. 33–42. DOI: 10.56215/naia-chasopis/3.2024.33

CHEKHANIUK Lesia

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5807-928X>

The Principle of the Rule of Law and Legal Certainty: Relationship and Particular Aspects

Abstract. The scientific work is devoted to the analysis of individual aspects of the principle of the rule of law (rule of law) and legal certainty. It is noted that in the national legal doctrine the principle of legal certainty is considered as an integral and organic component of the principle of the rule of law. The relevance of the scientific work lies in the fact that currently, due to the lack of a single and established concept of "legal certainty" and its constituent elements, contradictions arise regarding its interpretation and practical application in today's complex conditions. As a result of the study, individual decisions of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of Ukraine were analyzed, as well as scientific approaches that ensure the proper interpretation and effective application of the principle of legal certainty, its adaptation to the Ukrainian law enforcement mechanism. The purpose of the article is to analyze the concepts of the rule of law and legal certainty, characterize their constituent elements, and the features of their functioning in the conditions of modern military realities in Ukraine and hybrid confrontations in the world. Particular attention is paid to the analysis of requirements for individual elements of legal certainty, in particular, such as clarity, clarity, precision of the law, accessibility and comprehensibility of legal norms, legal predictability, stability and immutability of legislation, guarantee of legitimate expectations, certainty of the powers of government bodies, established judicial practice, etc. It is noted that on the path of rapprochement with the European Union, the issues of ensuring parity between national and international interests remain extremely relevant for Ukraine. It is concluded that, despite the full-scale invasion, Ukraine is actively continuing significant dynamic reformatting of national legislation in the context of European integration processes. However, it is emphasized that the dynamics of such changes and the conditions in which they occur threaten such factors as the stability of the legal status of individuals, the formation of their legitimate expectations, protection from the arbitrariness of state power, the stability and inviolability of the constitutional order, etc.

Keywords: the principle of law; the rule of law; legal certainty; legitimate expectations; the European Court of Human Rights; the Constitutional Court of Ukraine.